

Interview met Fred Koster van Koster-Keunen b.v.

De Brabantse bij

Wim Wennekes

Onder kaarsenmakers, producenten van cosmetica, farmaceutica en poetsmiddelen staat Fred Koster bekend als een 'kenner' van bijenwas, maar een geboren verteller is hij niet. Hij vraagt zich af wat een verslaggever zoekt bij de firma Koster-Keunen, waarom deze multinational in Bladel in de schijnwerpers moet komen en wat hij er over zou moeten zeggen.

's Werelds grootste

Wat er zich in de productiehallen achter de directiekamer van de firma Koster Keunen BV afspeelt, is nauwelijks spectaculair te noemen. In donkere ruimten met vette vloeren staan juten zakken met ruwe bijenwas om gezuiverd en verder bewerkt te worden. In lange bakken hangen stilletjes blokken bijenwas te stollen. Aan paktafels doen enkele mannen blokken in dozen. Een computer stuurt een machine aan die niets anders doet dan traag hete bijenwas op een koude plaat druppelen. Aan het eind van de lijn wordt in een zak de productie opgevangen. 'Dat is nou alles,' zegt Fred Koster haast triomfantelijk.

De huidige directeur vertegenwoordigt de vierde generatie Koster in dit familiebedrijf, dat zich hoofdzakelijk toelegt op het zuiveren, melangeren en verhandelen van natuurlijke bijenwas voor alle mogelijke doeleinden. Een broer is werkzaam bij Koster Inc. op Long Island in de Amerikaanse staat New York. In West-Duitsland heeft de firma sinds kort nog een tweede dochter overgenomen. Daarmee heeft Koster Keunen zich stilletjes opgewerkt tot 's werelds grootste verwerker van bijenwas, met een marktaandeel van 25 procent. 'Dat is natuurlijk wel iets om trots op te zijn,' erkent Fred Koster met een flauwe glimlach, 'maar verder stelt het niet veel voor. De verhandelde wereldoogst van ruwe bijenwas heeft een totale inkoopwaarde van niet meer dan dertig miljoen gulden. Als het 'big business' was zouden de grote multinationals zich er wel mee bemoeien. Nu laten ze het aan kleine bedrijven zoals het onze over.'

Voor gedetailleerde gegevens over zijn curieuze branche verwijst Koster naar de meest recente marktstudie getiteld 'The world market for beeswax, a high-value product requiring little investment'. Deze uitgave van het International Trade Centre Unctad /

GATT dateert van 1978, maar is volgens Koster nog altijd actueel omdat bijenwas door de jaren heen nauwelijks verandert. Van alle was die de bijen produceren, jaarlijks zo'n 11,5 tot 19 miljoen kilo, komt slechts 5 tot 5,5 miljoen kilo in de handel. De rest blijft achter in de natuur, of wordt door imkers gebruikt voor het maken van kunstraat. Ter vergelijking: de wereldproductie van honing is ruim achthonderd maal zo groot als die van bijenwas. Werkbijen scheiden de was af via acht wasspiegels aan de onderkant van het achterlijf. Om één pond bijenwas te produceren zijn een half miljoen bijen nodig. Over bijen en bloemen kan Fred honderduit vertellen. 'Daar moet ik wel veel over weten, want anders kan ik mijn belangrijkste werk niet doen, namelijk het melangeren van de verschillende soorten bijenwas. De ontwikkeling van het bijenvolk hangt samen met de klimaat- en drachtomstandigheden in het gebied waar het leeft. Aan weerszijden van een bergketen kunnen verschillende bijenrassen of zelfs -soorten voorkomen,

3

Fred Koster

foto © Quote

met sterk verschillende eigenschappen. De samenstelling van de bijenwas hangt af van de seizoenen, van de hoogte waarop de bijen leven en van de drachtplanten. Zo is de Ghedda-was van *Apis cerana* (de Oosterse honingbij) heel anders van samenstelling dan die van de Europese en Afrikaanse honingbij, *Apis mellifera*.

Verminderde export van was

China, Brazilië, Ethiopië, Chili, Tanzania, Mexico, Australië en de Dominicaanse Republiek zijn de grootste exporteurs van ruwe bijenwas. Het wereldhandelscentrum van de Verenigde Naties, Unctad, meent dat met name Afrikaanse ontwikkelingslanden munt zouden kunnen slaan uit de productie van bijenwas en honing, en publiceerde in 1977 een rapport getiteld

- 4 ■ 'Major markets for honey; Openings for quality supplies from Development Countries'. In Afrika komen veel bijenvolken in het wild voor, zonder dat er naar hun honing en was wordt omgekeken. Om deze natuurprodukten rendabel te maken zijn slechts geringe investeringen nodig. Toch vonden deze aanbevelingen tot op heden weinig gehoor, omdat geen ontwikkelingsland met de export van honing en bijenwas uit de zorgen is. Bovendien hebben misoogsten, natuurrampen en binnenlandse onlusten een sterk verminderde uitvoer van bijenwas en honing tot gevolg, zoals Angola en Ethiopië dat hebben ervaren.

Als door een onzichtbare hand blijft de wereldproductie al jaren stabiel, maar een grote bedreiging vormt de Geafrikaniseerde bij, vertelt Koster. 'In de jaren vijftig is de opmars van deze steeklustige bij vanuit Brazilië begonnen. Sinds de komst van de Portugezen kwamen daar alleen rustige Italiaanse bijen voor. Om een meer produktieve bij te krijgen werden koninginnen geïmporteerd uit Tanzania, *Apis mellifera scutellata*, een nogal agressief ras. Bij het opkweken van volken met een Afrikaanse mellifera koningin heeft een verzorger van een Braziliaans instituut de moerrootertjes voor de vliegopeningen weggehaald waardoor zwermen konden ontsnappen. Deze zwermen hebben zich in de vrije natuur kunnen vestigen en produceerden meerdere zwermen per jaar. De Tanzaniaanse darren wonnen vaak de concurrentie met de Italiaanse darren en er ontstonden kruisingen (de Geafrikaniseerde bij). Binnen de kortste keren verdrongen deze de Italiaanse bij en waardoor de honing- en wasproductie verstoord werd. Als het Andes-gebergte er niet was geweest, was de Geafrikaniseerde bij ook overgestoken naar Chili. Nu heeft deze zich naar het noorden verspreid. Inmiddels is zij in Mexico en Californië aangekomen, wat een

schade van miljarden dollars in land- en tuinbouw kan geven. Een uitgebreid programma is opgesteld om de 'Killer Bee' te weren, maar het probleem is dat deze niet zonder microscopisch onderzoek te herkennen is'.

Trend: terug naar natuurprodukt

'Door de concurrentie is de markt veel competitiever en harder geworden. Eerdere generaties hadden het gemakkelijker. Het Brabantse wereldconcern Koster Keunen werd in 1852 door Bernhard Koster en Johanna Keunen opgericht. Als locatie voor hun raffinaderij van bijenwas koos dit echtpaar Aalst bij Eindhoven vanwege de nabijheid van grote heidevelden, een ideale voedingsbodem voor honingbijen. De was werd door de imkers verzameld en bij Koster Keunen ingeleverd voor zuivering. In die tijd gebeurde dit door de was in de zon in het open veld te laten bleken. De bijenwasindustrie was daardoor een uitgesproken seizoensbedrijf, en leverde hoofdzakelijk aan fabrikanten van waskaarsen. De overige maanden van het jaar kapte het bijna zestig koppen tellende personeel hout. Bernhard Koster breidde het bedrijf uit. Zo'n 75 dagen per jaar was hij op verkoopprijs, onder meer naar Spanje en tsaristisch Rusland. Deze religieuze landen, met hun ornamentele erediensten, hadden grote behoefte aan waskaarsen, en dus aan bijenwas. De Rooms-Katholieke kerk en de Russisch-Orthodoxe kerk eisten destijds nog dat kaarsen voor honderd procent uit bijenwas moesten zijn vervaardigd, maagdelijk zuiver. Thans verschillen de katholieke richtlijnen en gebruiken per land vanwege de hoge kosten van waskaarsen en het teruglopende aantal gelovigen. Zelfs kaarsen van stearine en paraffine, respectievelijk uit dierlijk vet en petroleum gewonnen, zijn nu in het Huis des Heren toegestaan. Alleen West-Duitsland en Zwitserland zijn volgens Koster nog steeds grote afnemers van waskaarsen, ook voor 'huisgebruik'. 'Men is daar nog enorm traditioneel ingesteld en zeer gesteld op kwaliteit, ook al moet voor waskaarsen een tot tien keer zo hoge prijs worden betaald', vertelt Koster. 'De bijenwaskaars brandt langer en mooier, en heeft een typische geur. Echte waskaarsen zijn gelig tot bruin van kleur, niet zo akelig spierwit. Ik vind zelf paraffinekaarsen geen gezicht. Je ziet en ruikt al op een kilometer afstand dat het geen natuurprodukt is.' De waskaarsenindustrie, vroeger voor Koster de hoofdzaak, is nog altijd goed voor circa twintig procent van de omzet. 'Het leek even helemaal te gaan aflopen met de waskaarsen, maar de trend is 'terug naar natuurprodukten' en nu beginnen de verkopen weer wat aan te trekken, ook in andere landen.'

Make-up

Vanaf de jaren twintig werd de opkomende Amerikaanse cosmetica-industrie een nieuwe grote afnemer van Koster Keunen. Een zekere Baker van de huidcrème-firma Pond's (thans Chesebrough's Pond, eigendom van Unilever) was in 1920 op bezoek bij Anton Philips, medegrondlegger van de Eindhovense gloeilampenfabrieken. Baker vertelde Philips over moeilijkheden bij de verwerking van bijenwas in huidcrèmes, waarop Philips hem de suggestie deed zich met Koster Keunen in verbinding te stellen. De zakelijke relatie tussen Koster Keunen en Pond's bestaat tot op de dag van vandaag. Al in 1929 dwong een invoerheffing van 33,3 procent op buitenlandse bijenwas Koster Keunen om in de Verenigde Staten zelf te gaan produceren. Zoon Alfons Koster legde daarvoor de grondslag. Als locatie koos hij het vissersdorpje Sayville op Long Island, waar de lucht toen nog zuiver was en waar voornamelijk afstammelingen van Zeeuwse emigranten woonden. Op uitgestrekte bleekvelden werd steeds meer bijenwas gezuiverd voor de gestaag groeiende cosmetica-industrie. Broers en neven uit de familie Koster bouwden de zaak in Sayville verder uit en kregen Amerikaanse namen als Jay, David en Robert Koster. De cosmetica-industrie gebruikt bijenwas voor de vervaardiging van zogenaamde coldcreams, en voor make-up-producten als lippenstift, poeders, pommades, wenkbrauwpotloden, mascara en haarcrèmes. Volgens Fred Koster emulgeert bijenwas goed met andere cosmetica-ingrediënten en is hij zuurstofdoorlatend. Wordt make-up niet op basis van bijenwas gemaakt, dan gaan lippen en huid kapot. In de betere coldcreams zit zo'n tien tot twaalf procent bijenwas.

Het aardige is volgens Koster dat bijenwas al door de oude Egyptenaren en Romeinen voor cosmetische doeleinden werd gebruikt en dat de mens er nooit in is geslaagd, ondanks vele pogingen daartoe, om de bijenwas door andere producten te vervangen. Zolang dit het geval blijft, levert Koster 35 à 40 procent van zijn omzet daarvoor. Een tweede goede afnemer is de farmaceutische industrie, die bijenwas gebruikt als ingrediënt voor bepaalde zalven en voor het coaten van pillen. Verder gaat er gezuiverde en gemelangeerde bijenwas naar de poetsmiddelenindustrie, de lithografische industrie, naar kunstenaars voor het maken van etsen en het mengen van verfpigmenten, naar batik-handdrukkerijen en naar de zoetwaren-industrie om snoepgoed en chocolade extra glans te geven.

Wasproductie verhogen

Uitbreiding van zaken is niet goed mogelijk volgens Koster. 'We zitten in deze branche al jaren aan ons plafond, qua vraag en aanbod. Dat is wel eens frustrerend misschien, maar het is niet anders. De wasproductie kan verhoogd worden wanneer de imkers zich daar meer op zouden toeleggen en niet alleen op de produktie van honing. Imkers die met raampjes werken zouden vaker hun raten kunnen vernieuwen en de oude raten inleveren. Imkers die met de vaste bouw of met de Kenia-bovenlatten-kast werken zouden zich ook meer bewust moeten zijn van de waarde van was die overblijft bij het persen van de honing'.

Dit artikel is een verkorte en voor het lezerspubliek van bijen aangepaste weergave van een interview met de heer Fred Koster, was-specialist in Bladel, door de heer Wim Wennekers in het tijdschrift Quote, februari 1992. Geplaatst met toestemming van de redactie van Quote. Bewerkt door Joop Beetsma.

5

Rectificatie**Nieuwe inzichten (3). bijen 3(10): 268-269 ('94)**

Ondanks het feit dat het woord 'BIJ' drie keer met kleine letters is afgedrukt, zal de aandachtige lezer begrepen hebben wat de heer Groenveld bedoelt. Het betreft de 1e, de 6e en de 15e regel in de tweede kolom van bladzijde 269.

Nieuwe inzichten (slot). bijen 3(11): 287-289 ('94)

Bladzijde 287, 14e regel onder 'Onze tegenwoordige visie op de honingbij': 'Bij de werkbijen is het vermogen om eitjes te leggen een uitzondering...', moet zijn: 'Werkbijen leggen bij uitzondering eitjes...'. De woordjes 'BIJ' die abusievelijk als 'bij' afgedrukt staan, vindt u op bladzijde 287, 5e regel onder 'Nieuwe inzichten', op bladzijde 288, 7e en 47e regel onder 'De definitie van Minderhoud' en op bladzijde 289, 2e kolom, 1e en 15e regel. Aan de laatste zin ontbraken de woordjes: titel blijven dragen. De laatste correcties heeft u al in het december-nummer kunnen lezen. Hiervoor onze excuses.